

De samenwerking in praktijkonderzoek tussen Gelre ziekenhuizen en hogescholen als de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) levert interessante projecten op, waarin samen geleerd wordt om kwaliteit van zorg en patiëntveiligheid verder te optimaliseren in praktijk en onderwijs. Zo namen verpleegkundigen uit Gelre ziekenhuizen Apeldoorn en Zutphen deel aan het SIA-postdoconderzoek dat Ria den Hertog, senioronderzoeker in het lectoraat Bezieling en Professionaliteit van de CHE, in januari 2022 afrondde.

Professioneel leiderschap in de verpleegkundige besluitvorming: hoe hbo-V studenten en nieuwe hbo-V'ers praktische wijsheid leren

Verpleegkundigen werken in toenemende mate volgens richtlijnen en protocollen, maar deze kunnen niet altijd worden toegepast omdat individuele zorgvragers en hun contexten variëren^{1,2}. Dan is het zorgethisch perspectief verrijkend voor het vinden van een evenwicht tussen regelgestuurde zorg en het binnen de zorgrelatie afstemmen op de behoeften en emoties van de patiënt³⁻⁵. Voor het vinden van een evenwicht in de verpleegkundige besluitvorming is praktische wijsheid nodig: parate vakkennis, morele sensitiviteit om situaties te doorgronden, en moed om ethisch gezien het goede te doen. Het goede draagt bij aan het welbevinden van de patiënt én aan arbeidstevredenheid van de verpleegkundige^{6,7}. Hbo-V studenten zouden bij diplomering moeten beschikken over een basis voor praktische wijsheid^{8,9}, maar het is onduidelijk wanneer ze dit ontwikkelen. Doel van het praktijkonderzoek was aanknopingspunten vinden voor onderwijsprogramma's en voor leren in de praktijk om het ontwikkelen van praktische wijsheid te bevorderen en verpleegkundigen te versterken in hun professionele leiderschap.

In het praktijkonderzoek namen 24 laatstejaars hbo-V studenten en 14 nieuwe hbo-V'ers deel aan interview-gesprekken. Vijf thema's zijn gevonden in het leren van praktische wijsheid.

1. Protocollair werken als norm

Participanten geven unaniem aan dat zij in de opleiding leren werken volgens protocol. Wanneer er afgeweken moest worden, nam de werkbegeleider het vaak over. Participanten komen in de praktijk verouderde protocollen tegen en eigen werkwijzen van afdelings-teams. De nieuwe hbo-V'ers in de praktijk geven aan dat zij de protocollen ervaren als een goede ondersteuning om zelfstandig te kunnen werken. Zij zijn zich niet zo bewust van situaties waarin zij afwijken van protocollen

en zeggen weinig te reflecteren op protocollair handelen, omdat ze door werkervaring meer automatisch en intuïtief kunnen handelen.

2. Kritische werkbegeleiders

Participanten vertellen unaniem dat een uitnodigende kritische werkbegeleider het verschil maakt: door te vragen om voortdurend hardop klinisch te redeneren - en zij dit zelf ook doen - wordt aanwezige kennis actief gebruikt en wordt nieuwsgierigheid gewekt om nieuwe kennis te leren. Studenten met minder parate kennis hadden bij deze werkbegeleiders meestal een moeizame stage. Ongeveer de helft van de participanten vindt theoretische kennis niet zo belangrijk, benodigde kennis leren ze wel in de praktijk. Zowel studenten als nieuwe hbo-V'ers vertellen dat zij door hardop klinisch redeneren veel beter moreel-sensitieve aspecten leren herkennen, iets dat ze op de opleiding zelden tegenkwamen.

3. Psychologisch veilige leeromgeving

Praktische wijsheid voor het afwegen van verschillende bronnen van kennis wordt volgens de participanten geleerd in een psychologisch veilige leeromgeving. Daar kunnen onbelemmerd vragen worden gesteld en oplossingen voor probleemsituaties gewogen zonder dat daar een collegiaal oordeel over komt. Participanten vertellen dat wanneer er minder vertrouwen is in een team, er veel minder overlegd wordt in onduidelijke situaties en gemakkelijker fouten worden gemaakt.

4. Rolmodellen

Participanten blijken veel te leren van (verhalen van) rolmodellen, zoals handigheden bij ingewikkelde zorgvragen en welke signalen in een situatie alarmeren. Daarnaast helpen rolmodellen om inzicht te krijgen in

Ria den Hertog, PhD, senioronderzoeker in het lectoraat Bezieling en Professionaliteit van de CHE

morele vraagstukken en welke attitude hierbij helpend is. Een participant wist zich geen raad met een patiënte die tijdens behandelgesprekken deed alsof zij niets meer wist en zich niet aan afspraken hield. Een rolmodel werkte met de participant op en liet zien dat hij met interesse naar het waarom van haar gedrag en een open houding toch een ingang wist te vinden. De participant verzuchtte: “O, als ik dat eens zou kunnen leren!” Rolmodellen dragen bij aan uitbreiding van (impliciete) vakkennis die een basis is van praktische wijsheid.

5 Intrinsieke motivatie door zorgrelatie

Participanten vertellen te groeien in morele sensitiviteit en het bedenken van oplossingen wanneer zij kunnen werken vanuit een goede zorgrelatie. Zo raakte een patiënte steeds in paniek bij de uitleg van de zorg voor haar colonstoma en professionals reageerden ongeduldig hierop. De participant koos voor overname van de zorg en ontdekte dat deze mevrouw ernstig bezorgd was over haar dementerende man die zonder hulp onverwacht alleen thuis was. Zij had simpelweg geen ruimte om de instructie te ontvangen. De jonge verpleegkundige regelde, in overleg met de arts, een afwijkend zorgpad. Het ontdekken van psychosociale nood als oorzaak van de paniekaanvallen en de dankbaarheid van patiënte voor het begrip versterkte deze verpleegkundige in haar intrinsieke motivatie voor professioneel leiderschap.

Conclusie

Participanten zijn onbekend met het begrip praktische wijsheid in de verpleegkundige besluitvorming. Nieuwe hbo-V'ers leren vooral werken aan de hand van protocollen, waardoor zij gericht zijn op technische aspecten van het vak. Eenmaal in de praktijk werkzaam automatiseren ze hun handelen en zeggen soepeler om te gaan met protocollen, waarbij reflectie op uitgevoerde taken achterblijft. De kern in verpleegkunde, de ander tegemoet komen in behoeften en emoties, lijkt naar de achtergrond verschoven. Zorgethiek kan de verpleegkundige besluitvorming in de regelgestuurde praktijk verrijken en de ontwikkeling van praktische wijsheid ondersteunen. Kritische werkbegeleiders en een veilige overlegomgeving spelen daarin een cruciale rol door nieuwe verpleegkundigen te helpen reflecteren op het behalen van zorgdoelen. Rolmodellen zijn de spil in de overdracht van impliciete vakkennis en het ontwikkelen van morele sensitiviteit. Wanneer verpleegkundige en patiënt elkaar ook emotioneel ontmoeten en samen naar de beste oplossing zoeken, is dat een krachtige bron van intrinsieke motivatie om praktische wijsheid te ontwikkelen. De thema's geven aanknopingspunten om bij het opleiden van nieuwe professionals niet alleen te focussen op het werken volgens protocollen, maar ook zorgethiek in te zetten om praktische wijsheid te ontwikkelen die bijdraagt aan professioneel leiderschap.

Gebruikte literatuur is per mail op te vragen bij de auteur: fdhertog@che.nl